

שלונסקי בימי "טורים"

מאת א. ב. יפה

מן המפורסמות הוא כיום, כי שלו נסקי הולל שינוי ערכו יסודי בשירה העברית, כי הוא חידש דרכי שירה חדשות והשליט עקרונות מקוריים של יצירה ושיפור, כי הוא העשיר את אמצעי הביטוי עליידי-הרחבת מערכת הדימויים והסמלים ועליידי גילוי אפסר ריחות בלתי-משוערות-ללשון העברית. אומרים, ובצדק, כי אחרי שלונסקי שוב תיראה שירה בנוסח הישן כאנאכרוניזם שאין לו תקנה, כי אין משורר עברי בימינו, הראוי לכתור שירה, שלא הושפע במישרין או בעקיפין על-ידי שלונסקי. ועל כן יש הצדקה לדבר לא רק על יצירתו של שלונסקי, אלא גם על מפעלו. ואין צורך לומר, כי מאבקו לא היה מעולם תלוש, או נפרד מעצם יצירתו, אלא היה תמיד בחינת לואי וכשם ששירתו-סיעה לא במעט להצלחת מאבקו, להחדרת החכיסה החדשה לחוגי סופרים וקוראים, כך שיש גם מאבקו צנור השפעה והסברה ל-יצירתו, כשאנו באים כעת להעריך את חשבון שלושים שנות יצירתו של המשורר, אין אנו רשאים להתעלם מ-מלחמתו הספרותית, זו אשר מפירותיה אנו גיוונים בחיי היומיום שלנו, ל-עיתים אף בלא-יודעים.

מאבקו של שלונסקי למען ספרות עברית אחרת מזוהה עם יצירתו השירית, לא רק במהות אלא גם בזמן. עם הופעת שיריו המהו רבים, כיצד תיתכן בכלל שירה כזאת בעבריה? דומה היה, כי זו חוליה חדשה לגמרי בספרותנו, כי שירה כזאת היא בחינת "מתחתי צמחי" מין "נטע זר", ש-צמיחתו הטבעית בשירה הצרפתית או הרוסית, ואבלנו הוא-נשתל בארץ שרירותית, ואפשר שגידון היה להיות ל-גם של הופעה מיטאורית (כשירת אברי) הם בן-יצחק, למשל), וזו תופעה עקשית על איה, לולא סגולתו של המשורר, שהשיג כול לנטוע את "זרחת" תכניו בקר-קע התרבות העברית, להעלות את כל-ליות הביטוי בדפוסים מוצקים של שירה עברית שדשית — מחד גיסא, ופאידן גיסא — כשגורתי האניגמטי-סואליים הבתיריגיליים שחברו יחד עם כוח עבודה פנומנאלי, והכשורוהו לה-לות גם נושא-האידיאלוגיה, המבקר והמולמוסקי, ובעיקר — העורך של בטאוני המתנה, שהוא היה מנהיגו.

מן המפורסמות הוא כיום, כי שלו נסקי הולל שינוי ערכו יסודי בשירה העברית, כי הוא חידש דרכי שירה חדשות והשליט עקרונות מקוריים של יצירה ושיפור, כי הוא העשיר את אמצעי הביטוי עליידי-הרחבת מערכת הדימויים והסמלים ועליידי גילוי אפסר ריחות בלתי-משוערות-ללשון העברית. אומרים, ובצדק, כי אחרי שלונסקי שוב תיראה שירה בנוסח הישן כאנאכרוניזם שאין לו תקנה, כי אין משורר עברי בימינו, הראוי לכתור שירה, שלא הושפע במישרין או בעקיפין על-ידי שלונסקי. ועל כן יש הצדקה לדבר לא רק על יצירתו של שלונסקי, אלא גם על מפעלו. ואין צורך לומר, כי מאבקו לא היה מעולם תלוש, או נפרד מעצם יצירתו, אלא היה תמיד בחינת לואי וכשם ששירתו-סיעה לא במעט להצלחת מאבקו, להחדרת החכיסה החדשה לחוגי סופרים וקוראים, כך שיש גם מאבקו צנור השפעה והסברה ל-יצירתו, כשאנו באים כעת להעריך את חשבון שלושים שנות יצירתו של המשורר, אין אנו רשאים להתעלם מ-מלחמתו הספרותית, זו אשר מפירותיה אנו גיוונים בחיי היומיום שלנו, ל-עיתים אף בלא-יודעים.

מאבקו של שלונסקי למען ספרות עברית אחרת מזוהה עם יצירתו השירית, לא רק במהות אלא גם בזמן. עם הופעת שיריו המהו רבים, כיצד תיתכן בכלל שירה כזאת בעבריה? דומה היה, כי זו חוליה חדשה לגמרי בספרותנו, כי שירה כזאת היא בחינת "מתחתי צמחי" מין "נטע זר", ש-צמיחתו הטבעית בשירה הצרפתית או הרוסית, ואבלנו הוא-נשתל בארץ שרירותית, ואפשר שגידון היה להיות ל-גם של הופעה מיטאורית (כשירת אברי) הם בן-יצחק, למשל), וזו תופעה עקשית על איה, לולא סגולתו של המשורר, שהשיג כול לנטוע את "זרחת" תכניו בקר-קע התרבות העברית, להעלות את כל-ליות הביטוי בדפוסים מוצקים של שירה עברית שדשית — מחד גיסא, ופאידן גיסא — כשגורתי האניגמטי-סואליים הבתיריגיליים שחברו יחד עם כוח עבודה פנומנאלי, והכשורוהו לה-לות גם נושא-האידיאלוגיה, המבקר והמולמוסקי, ובעיקר — העורך של בטאוני המתנה, שהוא היה מנהיגו.

הם שקטו מאד. הפיכות הגעישו את דבריהם וכל יצרי אנוש — והם פסעו בין-הסמין. דור בישראל נעקר — מאקלימים, מהרגלים, מפופי-מולדת, מערכיות — והם לא תלשו כלל את העלים מעל ה"לוח". האורלוגין כאילו עמד מלכת. מה השעה? — שאל בן הדור הנבון. — לא שום שעה כלל. מהוץ למעגל הומן.

וברשימה זו, — שלא יתנה אלא רשימת-אנב במדור של פולמוס, — נגע שלונסקי בנקודות העיקריות של הבקיה, שהרחיב את הדבור עליהן, ואף העמיק עיוניו, במקומות אחרים, והניגוד אינו נוגע רק בדרישות מ-שירת הומן, — אף על פי שזמן נעוק שורשו, — אלא בתפיסת עצם מהותה של יצירת הרוח, ביחס שבין הזמן והשירה, בבקיעת הביטוי ההולם את אופי הדור, בשאלת התפיסה של התוכן המהפכני עם הצורה המהפכנית. ושלונסקי לא הניח אף אחת מן הנקודות האלה בלי תשובה.

דברו על שתי התכנסות הנוגדות, מעמיד שלונסקי כנגד סיסמת "זר של שבת", המקובלת על השמרנים שלנו, את סיסמתו של משורר צרפתי — "סכין בדברים".

אמר אחד פייטן בצרפת — הנה מעשה האמנות, נר של שבת" — ודאי יגרסו אנשי הפשטות והנחלות, הנה, בסמלים המנוגדים הללו, בפולמוס שבין הסכין ונר-המפואר הקטן והשבתני — קנה-הפילוג שבין שתי השגות בעירה, המחלוקת היא לא בתורת הספרות, לא בשד-שנות ובטכניסי אסכולות, כי אם ב-יחס לאדם ולעולם ולא להוים. ההבדל הוא בהכרת התעודה של היוצר, ה-שאלה היא: האם באמת עשה האלהים את האדם פשוט כל כך נזמה לי, כי לא ברור לי, כי בשום אופן לא-בשני ממדים באה תפיסתו של ה-משורר לידי גילוי ראשית יעני, כי בכלל "לא הכל פשוט", כי דרכי-אדם עקלקלות, הן "אלפי גלויים ל-מבוכה הגדולה ולחזוהה הגדולה שב-אדם", יש מעמקים שבהם ההפ-כים מתאחדים ומתאחים, כי אנו מוקפים מרחים ואויבים על כל פס-עה, כי יש מהם נראים, ויש נס-הרים, בנסתרים שבהם — בנסת-

שסיה ימים ולילות של לבטי דור יסעורי, אף-על-פי שלא הזכרתי בכל הספר כולו אפילו פעם אחת את השם המפורש "גלובי" או "חלוצ", כי ביקשתי את ריח-הניחוח שבהחית בני גילי ובהרהורי דורי, את השול-מית השפוכה בדמ".

בעית "ההזמנה הסוציאלי" מע-סיקה את שלונסקי בכמה וכמה הד-דמויות בתקופה זו. ואם הוא מתנגד להזמנה הסוציאלי" אין זה מתוך ביקוש להתעלות דוקא על המציאות או להתעלם ממנה; להיפך, לא אחת הוא מתרע כנגד סופרים ואנשי רוח החיים באולימפוס המפוקפק של הם ועוצמים עיניהם, שלא לראות את הענינים החברתיים והפוליטיים (עיינן למשל, מאמריו בענין כנוסי קלוב פאין). אלא שהוא תובע את הזכות לבטא את הדברים בדרך המיו-חדת למשורר ולשירתו, הוא מבי-דיל בין הזמנה סוציאלי מלבד להזמנה מלגו: כאן: ביקוש ל-פשוט, וכאן אמונה, כי הענינים אינם פשוטים כל כך, ועל כן גם גילויים האמנותי אינו כשישור ה-פשוט, ושלונסקי הוא, כמובן, בעד "ההזמנה מ-פני" והוא נלחם על זכות ההזמנה כעל זכותו הסובייק-טיבית של היוצר, ולא רק בנוגע לבקיעת הנושא (ה"מה"), אלא גם בנוגע לאופן העיבוד (ה"איך"). כדוג-מה למשוררי ההומניסוציאלי מבי-נים, מביא שלונסקי את אלכסנדר בלוק, את פושקין, את ברט ברכט, והוא מוכיח כי הפייטן האמיתי אינו מוותר על גדולתו, על סמליו, גם ב-מ-א-ב-ק-ו-ה-א-ז-ח-י-א-ן-הו-א-ג-י-ש-ן-א-ח-ר-י-ה-ת-ח-ו-י-ם-ה-ג-ד-ו-ל-י-ם-ש-ל-ה-ש-י-ר-ה-ה-ק-ט-נ-ה. והוא מוסיף ואומר: ובכוונה אני מביא דוגמאות פשוט-רבים, שעליהם פחות מכל אפשר לפ-קוד את עונן ההתכחשות לצו האקס-קול על ידי כך נסתמת תענה: תלוי-שינו! העובדות הללו מעידות עדות מהכילה וישנה: השירה האורחית, ה-לאומית, המעמדית וכל שאר השירות השימושיות, "המרפאות" — נושאות בהיקן את הידק ההתנמכות והחולי-שולות הן לאותה מכשפת שביצי השוים להינה, שמבטה רע ופולח, ואם תתן עינה בפרה — מייד ייבש מקור החלב בעטיניה, ואלו משלחיה היא דוקא לקט עשבים ל-כ-ז-א-ה-ה-נה היא הרפואה הקטלנית!

וכשם שטענו נגד בלוק ונגד ברכט

האשימו אותם ב"תלישות מן החברה" ו"אינטיגנטיזם ערטילאטי" ("כן הכי-נויים המוזמנים בימינו לכל המגביה משוה את קומת הדברים" — יאמר שלונסקי) — כך הרבו לטפול גם על שלונסקי אשמת הימנעות ממתן ביטוי למתרחש. והרי זה טבעי כי ישמעו טענות מעין אלה נגד שירה חדשה בת-זמננו. הספרות שהיו קיימים אצלנו: הנה זה שנים על שנים, שהפייטן העברי נתבע למלא אחרי הזמנה לאומית וסוציאלי: שירה לנו משירי ציון! חיונו נא חרויך על צחארי הגמל, על מלכות בית דוד או על פרה הנחלבת בגלובי. ולהזמנה הזאת מצורפים גם תואים מסויימים: שירה נא בפשטות, בשם ומלכות, באיתגליא, ולא ברמזי אמנות תלושה! אין אנו דוצים סמלים והגבהה, — רוצים אנו ברחל בתך הקטנה, רק במפורש ובמופשש בתכלית הפירוש והפשטות, וכלי התביעה הזאת ("אנשי הקמקדאלי" באמנות) "לא יבינו, שרק בדרך של שנים עשר אפשר לשיר מהפכה, ורק בדרך של אופירה בגרוש אפשר להטיח זעקה מחאה אמנותית על כיצור ועול בעולם. כי ההזמנה הסוציאלי, פירושה אחד הוא: הוכח נא, האמן, כי האדם אינו קטון כל כך, כי אלהים לא עשה אותו ישר ופשוט! אל תתמר את המנבעת הרוחנית לפי ראש המומין אלא לפי ראש מאוויך" (מקודם נגע המשורר בשלה, הצריך היוצר להסתגל אחד על להרימו אלינו? והשיב במ-שלי: "מנבעת מוכרה אני לתפוך בדיק לפי מידת ראשו של המומין, ואלו את השיר איני מוקיק בשום קשר אל מידת מקום לשאול, מדוע לא נתקבלה מיד עם הופעתה שירת שלונסקי, זו אשר ביטאה בדרך משלה, ובאמצעים מהכניים, את התמורה הגדולה שחלה בחיי-העם, וחשובתו של המשורר עצמו היא, כי "משוה לו חלק כאן, כי יש אינו חציצה בין הכוח המניע למה-פכה ההוויית-טכנית ובין המניע שב-חוייה הרוחנית, והסיבה לכך היא בעיקרה ביוגראפיה (הכוונה לביוגרא-פיה-שלידור): "וודאי: קשה לו לאדם העקירה הנפשית מנוף ילדות מאקלים עבר והתדבקות בערכי נפש חדשים" — אולי קשה יותר משנוי מעמדו הסוציאלי שהיו לו עד כה, במהפכה הציונית החומרית-המשחיתה את רצונה, את

נדבות, נהפך בסופו של דבר לדבר שבהכרח לרבים, גם אונס שאין ממנו מפלט", הרי הצד הרוחני "יהיה עוד ימים רבים עניין של מאמץ רצוני".

ענין ההכנה בין הבריות מותנה בסמלים משותפים, במערכת-סימנים מוסכמת. "אך יש דור אומללים, שבו נתלשים הסמלים, לפאת המהומה הר-בה אין כל אפשרות כמעט לקשר אדם אל חברו באלחוט המחשבה, הכל מנה-מים לעצמם. כתזמורת בשעת כוון הכ-לים לפני הנגינה". המשורר הוא היוצר את הסימנים והסמלים האלה, העתידים להיות את "המלון של הדור", אך ברא-שית דרכו, כאשר הוא משמיע את גמי תואים הראשונים, אין עדיין האזניים כרויות לשמוע את דבריו. אבל "לאט לאט, במהלך אטי של התגבשות מחשבת הדור, מתהתכים על-ידי-שפה אלה לסמ-לים צלולים, אשר לאורם ילכו רבי-בוח".

ובינתיים הוא נועד ונידון לה-ת-בדלות, ולא רק משום הסיבה הנז-כרה, יש גם סיבות עמוקות יותר. "עברו ימי החלומיות המשוהה-כלי", — כתב שלונסקי בתרצ"ג. "דור-ההפלי-גה הוא, המגמות נתפרדו, על כל פנים, הפירושים ניתנים למגמות הנתי-בות המובילות — הם נתבדלו ונתפרדו מאוד (הבדלי השגות בשטח האמנות) — וגם מהם ודאי שאין להתעלם), ומה יודו אתה ומה מלחמה אחרת לפטר ני אלמוני, שהם כל-כך נפרדים בישרים על הדברים? היום אי-אפשר עוד להסי-תפק בנוסחאות כלליות על תרבות האומה, חנוך הנערי, תפקיד הדור, וכדו, חדלו ארחות הסמליות, הדלו-הסיפר לא פחות מכל אדם נדרש למתן תשובה ברורה, על כל פנים לעצמו".

א. שלונסקי רואה בעצם עניין ה-פלונתה וההתנגשות הפוריה שבין עיוני, וכבר — את הפירוש היחיד למושג תרבות, שהיא תנועה, התפרדות והסתעפות למען הגדיל תורה והאדיר, ולא שכינת עכברים על דיגרים במזומן, תרומת אסוף על זרי דפנה של אמת ב-רימין, רק קטני-אמונה יעריכו את שנות קיום המחניים בתרבותנו כבזבוז כוחות נחם. כמתלוקת שיש בה לכל היותר אי-הבנה. והלאה: "כי הנה הגי-עונן ימים אפלים מאוד. הם מצוּנים לאורחי קרית-הרוח, יותר מתמיד, לא לארץ בניים". "הציונות, היא הבת החוקית של העבר הישראלי והבת המשוררת בו, המורדת והמוקירה גם יחד".

ובקטע זה המבשר כבר את המטה

הגדולה שלונסקי יכתוב ב-1954, על הרציפות בספרותנו", נססיק את סיוולנו עם המשורר בקטע זמן קצר ומוגדר (תרצ"ג-הרצ"ד), ונסגור את הכרך הראשון של "טורים".

אכן, עמידה זו מחוץ למחנה, לחוד, היה לא מאונס וכתוצאה מתרחם, אלא מרצון ומבחירה חופשית. "הסקטאנטיות" נוצרת תמיד כאשר קמה קבוצת אנשירות, או אמנים, המבקשים לבקר את הבלוי שבקיים ולהשליט עך-כים חדשים. למען יעילותה של התח-נות, בוחרים הם להוציא את עצמם מן התחום הכללי ולפעול בתחומם המופרש. ושלונסקי הטיב לבסס את האידיאלוגיה של הבדילות הזאת:

"בדילותו של, החדש רק ניומק אחד לה: כל רעיון לשם בירורו זקוק לבי-דור, להצגה לחוד, לפרישה, מכלל הדב-רים משטשים את רצוניהו ועיק-רו. — רק צידוק אחד יש לפילוגים: הבדלה מחלוקת לא רק לשם-שמיים, עיוני סברות בעלמא, אלא גם לשם מימושן של המיוחה, שנתרחש ב-עולמנו היוצר, רק הבדלי, אני מאמין, אני אהב, ו.אני שונא" הם שורש הפרישה, שמכללה אתה בא, לכלל דרישה, דרישה מעצמך ומן הזולת, בלעדי זאת — כל פירוד הוא ביטול זמן ובכוח-מקום, הפסד גמור בכל המובנים, והמשורר מכריז את עצמו "כחסיד הבדילות לשם שירה-יחוד של דור, שיש לו מה לומר".

הבדילות היא גם בחינת הפגנה של יחס לזמן, היוצא מחוץ המתנה דר-מה למי שיוצא לבשר ולהכשיר את העתיד, אפשר ואין מבינים אותו באותה שעה, אך את מינת צידקתו ההיסטר-ית יוכיח העתיד. כיום אין צורך להכביר מלים על ערך פרושתו של א-שלונסקי ובגיד-חברותו מן המחנה של "הספרות הרשמית", מורה-הזמן אישר את עיקרי ההגות האידיאית מלפני עשרים שנה ומעלה, הוא הוכיח לא רק והסתעפות למען הגדיל תורה והאדיר, ולא שכינת עכברים על דיגרים במזומן, תרומת אסוף על זרי דפנה של אמת ב-רימין, רק קטני-אמונה יעריכו את שנות קיום המחניים בתרבותנו כבזבוז כוחות נחם. כמתלוקת שיש בה לכל היותר אי-הבנה. והלאה: "כי הנה הגי-עונן ימים אפלים מאוד. הם מצוּנים לאורחי קרית-הרוח, יותר מתמיד, לא לארץ בניים". "הציונות, היא הבת החוקית של העבר הישראלי והבת המשוררת בו, המורדת והמוקירה גם יחד".

ובקטע זה המבשר כבר את המטה